

نقش وثیقه در مقابله با پدیده اطلاعات نامتقارن در بازار وام بانکی و لازمه ایفای مؤثر این نقش در وثایق منقول

حمید کبیری شاه‌آباد^۱، محمد عیسائی تفرشی^۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۱۰/۰۶

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۱/۲۲

چکیده

عدم برابری اطلاعات طرفین قرارداد به عنوان پدیده اطلاعات نامتقارن شناخته می‌شود و این پدیده سبب ایجاد کژگزینی و کژمنشی می‌شود که در بازار وام بانکی به صورت مؤثرتری دیده می‌شود. در این مقاله نقش وثیقه در مقابله با این پدیده مورد بررسی قرار گرفته و با توجه به اهمیت اقتصادی اموال منقول و لزوم استفاده از این اموال برای توثیق و جذب اعتبار، لازمه وثائق منقول برای ایفای این نقش مورد توجه قرار گرفته است. در نهایت این نتیجه حاصل شد که وثیقه پدیده کژگزینی و کژمنشی را در بازار وام بانکی کشور ایران با توجه به ضعف سایر ابزارهای لازم برای مقابله، به نحو مطلوبی مدیریت و از انباشت معوقات جلوگیری می‌کند. اما عدم وجود شفافیت اطلاعات و اطمینان نسبت به حقوق وثیقه موجود در اموال منقول، کارکرد این نوع وثائق را تضعیف نموده و از ظرفیت آنها برای توثیق کاسته است. در نهایت ایجاد نظام ثبت عمومی حقوق وثیقه در اموال منقول به عنوان مؤثرترین ابزار برای ایجاد شفافیت و اطمینان در وثائق منقول و لازمه استفاده از این اموال برای توثیق مطرح شده است.

واژگان کلیدی: وثیقه، اطلاعات نامتقارن، کژگزینی، کژمنشی، اموال منقول، نظام ثبت.

۱. استادیار حقوق خصوصی، دانشگاه یزد (نویسنده مسئول) E-mail: hmk_kabiri@yahoo.com

۲. استاد حقوق خصوصی، دانشگاه تربیت مدرس E-mail: tafreshi27@gmail.com

مقدمه

یکی از ابزارهای لازم و مؤثر برای توسعه اقتصادی کشور، وجود نظام بانکی کارآمد است. بانک‌ها از یک سو وجوه صاحبان سرمایه را جذب و از طرف دیگر در قالب وام به متقاضیان سرمایه پرداخت می‌کنند. لذا بانک‌ها با سازمان‌دهی و هدایت دریافت‌ها و پرداخت‌ها، مبادله‌های تجاری و بازرگانی را تسهیل کرده و موجب گسترش بازارها، رشد و شکوفایی اقتصادی می‌شوند. برای انجام این مهم از سوی بانک و پرداخت وام به متقاضیان به مانند سایر عرصه‌های تجارت وجود اطلاعات برابر بین طرفین از اهمیت به سزایی برخوردار است. به عبارت دیگر شناخت بانکداران درباره متقاضی وام به توانایی بازپرداخت وام دریافتی، عملکرد و پیشینه فعالیت آنان قبل از موافقت و اعطای آن اهمیت به سزایی دارد. به علاوه اهمیت دستیابی به اطلاعات درباره متقاضی تسهیلات تنها به مرحله قبل از عقد قرارداد محدود نمی‌شود، بلکه نحوه اجرای مطلوب مفاد قرارداد، نظارت بر نحوه مصرف وام و کیفیت اجرا و مدیریت پروژه پس از عقد را نیز در برمی‌گیرد. در حالی که اطلاعات بانک‌ها نسبت به موارد مورد نیاز بسیار ناقص است و آن‌ها اطلاعات کافی از میزان ریسک مشتریان خود (اطلاعات خود مشتریان) ندارد. این همان پدیده اطلاعات نامتقارن است که مانعی در جهت تخصیص کارآمد تسهیلات بانکی به متقاضیان متخلف است که منجر به انحراف تسهیلات بانک‌ها می‌شود. به عبارت دیگر در بازار بانکی، عدم تقارن اطلاعات زمانی اتفاق می‌افتد که بانک‌ها به طور کامل در مورد ریسک اعتباری مشتریان خود (متقاضیان وام) اطلاعات کافی نداشته باشند.

لذا از یک سو وجود اعتبار و وام برای تولید و توسعه ضروری است و از سوی دیگر خطرهای متعددی به جهت عدم تقارن اطلاعات بین بانک و متقاضی وام مانند موارد گفته شده در کمین بانک پرداخت کننده وام است که با مقابله، می‌توان وام‌های بانکی را به صورت کارآمد به متقاضیان واقعی تخصیص داد. همچنین اگر بانک نسبت به تمامی این موارد اطلاع داشته باشد، ممکن است شرایط تغییر کند و واقعیت از پیش‌بینی سبقت گیرد و گیرنده اعتبار از بازپرداخت ناتوان شود. برای رفع این دغدغه‌ها و مقابله با این عدم تقارن اطلاعات ابزارهای متعددی وجود دارد. یکی از این ابزارها که بسته به شرایط اعتباری و بانکی یک کشور مانند کشور ایران می‌تواند مهم‌ترین باشد، وثیقه است که حقوق با توجه به رسالت خود پیشنهاد

می‌کند تا بانک با استفاده از آن بتواند عدم تقارن اطلاعاتی خود را جبران و همچنین در برابر عدم بازپرداخت وام از خود محافظت نماید. البته طبیعتاً در خصوص خود وثیقه نیز اطلاعات باید به درستی توزیع شود تا بتواند نقش خود را در این خصوص به درستی ایفا نماید و این نیازمند ابزار و لازمه‌ای است. به عبارت دیگر استفاده از وثیقه برای تحصیل وام امروز اهمیت به سزایی دارد، بنابراین یکی از چالش‌های جذب اعتبار فراهم نمودن وثیقه است و آنچه ضرورت دارد ایجاد بستر لازم برای امکان استفاده متقاضیان وام از تمامی اموال منقول خود برای توثیق و جذب اعتبار است که این مهم به دلیل عدم توزیع اطلاعات در خصوص این اموال صورت نمی‌گیرد. با توجه به همین موضوع در این مقاله نقش وثیقه در مقابله با پدیده اطلاعات نامتقارن در بازار وام بانکی و لازمه‌ایفای مؤثر این نقش در وثائق منقول مورد بررسی قرار می‌گیرد تا بدینوسیله راهکاری برای استفاده از اموال منقول برای توثیق و جذب اعتبار پیشنهاد شود.

۱- مفهوم اطلاعات نامتقارن

یکی از فروض اساسی بازار رقابت کامل، شفافیت و برابری اطلاعات بین طرفین می‌باشد، اما در دنیای خارج این گونه نیست، بلکه اطلاعات یکی از طرفین بیشتر از دیگری می‌باشد که این امر در بین دانشمندان تحت عنوان «پدیده اطلاعات متقارن» شناخته می‌شود.^۱ به عبارت دیگر عدم تقارن اطلاعات به وضعیتی اطلاق می‌شود که یکی از طرفین مبادله کننده کمتر از طرف دیگر در مورد کالا یا وضعیت بازار، اطلاعات داشته باشد.^۲ به بیان خیلی ساده چیزی که من می‌دانم و تو نمی‌دانی، عدم تقارن اطلاعات نامیده می‌شود. برای مثال یک کارگر بیشتر از کارفرمای خود به اینکه چه میزانی در کار تلاش می‌کند آگاهی دارد. فروشنده اتومبیل دست دوم بیش از خریدار درباره شرایط اتومبیل می‌داند و اطلاعات بین پزشک و بیمار، بانک با مشتری، بیمه‌گذار با بیمه‌گر نیز همچنین است؛ بنابراین به طور کلی

۱. صادقی سقدل حسین؛ خانزاده یاور، «اطلاعات نامتقارن و جایگاه آن در اقتصاد اسلامی»، دو فصلنامه علمی-پژوهشی مطالعات اقتصاد اسلامی، شماره ۲ (پیاپی ۱۶) (۱۳۹۵)، ص ۱۹۹-۲۲۶.

۲. سامتی مرتضی؛ رنجبر همایون؛ همت زاده منیره، ((بررسی مقایسه‌ای تاثیر توسعه مالی بر رشد اقتصادی تحت اطلاعات نامتقارن (مورد مطالعه کشورهای منتخب توسعه یافته و در حال توسعه))، پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی، شماره ۹ (۱۳۹۱)، ص ۲۵-۴۰.

مسئله اطلاعات نامتقارن زمانی اتفاق می افتد که یک عامل اقتصادی در مورد مبادله خود اطلاعات خاصی دارد که طرف دیگر مبادله از آن مطلع نیست. نکته ای که باید تأکید شود آن است که معمولاً طرف مبادله با اطلاعات بیشتر، می خواهد فرد با اطلاعات کمتر را استثمار کند.^۱ اطلاعات نامتقارن منجر به از بین رفتن ویژگی های خوب بازار رقابت کامل و بروز نقض بازار می شود. نظریه اطلاعات نامتقارن برای اولین بار در دهه هفتاد میلادی توسط سه دانشمند به نام های مایکل اسپنس^۲، جورج آکرلوف^۳ و جوزف استیگلیتز^۴ ارائه گردید که موفق شد جایزه نوبل سال ۲۰۰۱ در اقتصاد را نیز به خود اختصاص دهد.^۵ طبیعتاً اطلاعات نامتقارن آثاری دارد که در قسمت بعد مورد بررسی قرار می گیرد.

۲- آثار اطلاعات نامتقارن

اطلاعات نامتقارن منجر به بروز دو نوع رفتار فرصت طلبانه و ایجاد دو پدیده به نام کژگزینی^۶ و کژمنشی^۸ شده و سبب می شود تا یک فرصت طلب بتواند بر بازارهای مالی و به طور نامطلوب بر فعالیت کل اقتصاد تأثیر گذارد.^{۱۰} کژگزینی^{۱۱} نوعی رفتار فرصت طلبانه است که در موقعیتی رخ می دهد که در آن یک فرد با اطلاعات بیشتر از مبادله سود برده و مزیت کسب کند یا اساساً درجایی بروز می کند که یک فرد مطلع با یک فرد با اطلاعات

۱. شاکری، عباس، اقتصاد خرد ۲: نظریه ها و کاربردها، (تهران، نشر نی، ۱۳۹۳)، ص ۴۵۶.

۲. Michael spence

۳. George Akerlof

۴. Joseph stiglitz

۵. مکرمی، یدالله، «نظریه اطلاعات نامتقارن»، مجله حسابدار، شماره ۱۶ (۱۳۸۱)، صص ۴۵-۴۲.

۶. adverse selection

۷. معادل های فارسی دیگر موجود برای این واژه عبارتند از: انتخاب نامساعد، انتخاب وارون، انتخاب معکوس، انتخاب بد و انتخاب ناسازگار.

۸. Moral Hazard

۹. مخاطرات اخلاقی نیز به عنوان معادل فارسی این واژه استفاده می شود.

۱۰. گوگرد چیان احمد؛ محمودی نیا داوود؛ راه نورد فهیمه؛ «تأثیر عدم تقارن اطلاعات بر بحران مالی در کشورهای منتخب عضو کنفرانس اسلامی (OIC)»، فصلنامه تحقیقات توسعه اقتصادی، شماره ۱۱ (۱۳۹۲)، صص ۶۸-۴۷

۱۱. برای مطالعه در خصوص پدیده کژگزینی در زمینه بیمه ر.ک. شرزیه ای، غلامعلی؛ ماجد، وحید، «انتخاب نامساعد و امکان استقرار قراردادهای سازگار اطلاعاتی «شواهدی از بازار بیمه تصادفات اتومبیل ایران»، مجله تحقیقات اقتصادی، شماره ۸۰ (۱۳۸۶)، صص ۱۰۰-۷۵.

کمتر در مورد یک مشخصه خاص غیر قابل مشاهده از وی (فرد مطلع) قرارداد می‌بندد.^۱ کژگزینی که سرچشمه بسیاری از مشکلات می‌باشد، قبل از انعقاد قرارداد به وجود می‌آید. برای مثال سهامداران ممکن است از کفایت مدیری که انتخاب می‌کنند و یا کارفرما از توانایی کارگری که کار را به او واگذار می‌کند، مطمئن نباشند. نظریه کژگزینی از سوی آکرلوف^۲ ارائه شده است. این نظریه که لمونز^۳ نامیده شده، بیان می‌کند در صورتی که اطلاعات در میان خریداران و فروشندگان به صورت نامتقارن^۴، توزیع شده باشد، محصولات بد^۵، محصولات خوب^۶ را از بازار خارج می‌کنند. آکرلوف اثبات نموده که چگونه با توزیع نامتقارن اطلاعات بین خریدار و فروشنده، بنیاد مبادله بازار فرومی‌ریزد و دچار مشکل می‌شود.

کژ منشی نوعی رفتار فرصت طلبانه است که در آن فرد با اطلاعات بیشتر از طریق یک اقدام غیر قابل مشاهده از فرد با اطلاعات کمتر مزیت می‌گیرد.^۷ کژ منشی آن است که شخصی به طور ناقص، نظارت می‌شود. در واقع نبود اطلاعات کامل و رفتار نامشهود سبب ایجاد کژ منشی می‌شود. برخی کژ منشی را به وضعیتی اطلاق کرده‌اند که یک طرف بازار نمی‌تواند رفتار طرف دیگر بازار را مشاهده کند و گاهی به رفتارهای نامشهود بازگشت می‌کند.^۸ برخی دیگر معتقدند کژ منشی نام دیگری برای رفتار نامشهود است؛ زیرا در این حالت، فرد یا طرفی که آگاه است، رفتار غلطی را در پیش می‌گیرد که به ضرر طرف مقابل است.^۹ این پدیده بعد از انعقاد قرارداد به وجود می‌آید، زیرا برخی از طرفین قرارداد نمی‌توانند فعالیت‌هایی را که طرف دیگر انجام می‌دهد را مشاهده نمایند.^{۱۰} برای نمونه کارگر ممکن است تمام توان و

۱. شاکری، عباس، پیشین، ص ۴۵۷.

۲. George Akerlof

۳. lemons

۴. asymmetrically

۵. Bad products

۶. Good products

۷. شاکری، عباس، پیشین، ص ۴۵۸.

۸. Varian, Hal R, Intermediate microeconomics: a modern approach, 3rd Edition, (New York: W. W. Norton 2010), p725.

۹. Katz, Michael L. Rosen, Harvey S., Microeconomics, 3rd Edition, (New York City, McGraw-Hill Education 2005), p 593.

۱۰. خانی عبدالله؛ قجاوند زیبا، «مروری بر ادبیات اطلاعات نامتقارن و معیارهای اندازه گیری آن»، فصلنامه حسابداری و

تخصص خود را برای اجرای مأموریت کاری خود به کار نگیرد و یا فرد بیمه شده مراقبت‌های لازم را برای جلوگیری از خطر انجام ندهد.

۳- اطلاعات نامتقارن در بازار وام بانکی

بخش عمده فعالیت‌های بانکی را می‌توان در دو عنوان کلی ((تجهیز)) و ((تخصیص)) منابع پولی خلاصه نمود. بدین معنا که بانک‌ها و مؤسسات مالی از یک سو سرمایه‌های ریز و درشت اشخاص، خانوارها و مؤسسات را گردآوری و از سوی دیگر با اعطای تسهیلات یا تخصیص منابع آن‌ها را در اختیار فعالان اقتصادی قرار داده و از این طریق زمینه را برای رشد و توسعه اقتصادی کشور فراهم می‌نمایند.^۱

در بانکداری اسلامی این دو وظیفه اصلی بانک‌ها یعنی جمع‌آوری پول (تجهیز منابع پولی) و توزیع پول (تسهیلات اعطایی) در چهارچوب عقود اسلامی صورت می‌گیرد^۲ که آن را می‌توان در یک تقسیم‌بندی کلی به چهار گروه قرض الحسنه، قراردادهای مبادله‌ای، قرارداد مشارکتی و سرمایه‌گذاری مستقیم تقسیم کرد.^۳

بنابراین از آنجایی که بانک‌ها به عنوان وکیل و امین مردم منابع مزبور را در اختیار متقاضیان قرار می‌دهد، شناخت بانکداران درباره متقاضی وام از جمله اینکه آیا متقاضی تولیدکننده و نیازمند واقعی است و یا از این وام برای مشاغل کاذب، دلالی و به هم ریختن نظم بازار استفاده می‌کند، همچنین آیا وی توان بازپرداخت دارد یا خیر؟ و عملکرد و پیشینه فعالیت آنان قبل از موافقت و اعطای تسهیلات اهمیت به سزایی دارد. به علاوه اهمیت دستیابی به اطلاعات درباره متقاضی وام تنها به مرحله قبل از عقد قرارداد محدود نمی‌شود، بلکه نحوه اجرای مطلوب مفاد قرارداد، نظارت بر نحوه مصرف وام و کیفیت اجرا و مدیریت پروژه پس

مدیریت مالی، شماره ۸ (۱۳۹۰)، صص ۴۹-۳۴.

۱. سید نورانی سید محمدرضا؛ تازی فتح اله؛ آقا جانی کریم، ((عوامل مؤثر بر انحراف تسهیلات اعطایی در ایران))، فصلنامه پژوهش‌ها و سیاست‌های حقوقی، شماره ۸۱ (۱۳۹۶)، صص ۲۲۸-۱۸۷.

۲. از آنجاییکه موضوع این نوشتار بازار وام بانکی است، تجهیز منابع تخصصاً از موضوع بحث خارج است.

۳. موسویان سید عباس، ((ارزیابی قراردادهای شیوه‌های اعطای تسهیلات در بانکداری بدون ربا))، فصلنامه اقتصاد اسلامی، شماره ۱۹ (۱۳۸۴)، صص ۷۰-۴۵.

از عقد آن را نیز در برمی گیرد.^۱ در حالی که اطلاعات بانک‌ها نسبت به موارد مورد نیاز بسیار ناقص است و آن‌ها اطلاعات کافی از میزان ریسک مشتریان خود (اطلاعات خود مشتریان) ندارند و همین موضوع منجر به ایجاد پدیده اطلاعات نامتقارن و به تبع آن کژگزینی و کژمنشی در بازار وام بانکی می‌شود.^۲ بدین صورت که بانک‌ها به دلیل اطلاعات نامتقارن نمی‌توانند از صحت اطلاعات داده شده یا صحت فاکتورها و اسناد فرد متقاضی وام، اطمینان حاصل کنند. همچنین نمی‌توانند متقاضی وام را به درستی انتخاب کنند و ممکن است تسهیلات را در اختیار فردی بگذارند که نیاز چندانی به تسهیلات مورد نظر ندارند^۳ و این همان کژگزینی است. همچنین مشتری بانک ممکن است تسهیلات را طبق مفاد قرارداد عمل نکرده و آن وجوه را واقعاً در جایی که عنوان کرده خرج نکند. بدین صورت که متقاضیان با سندسازی و ارائه فاکتورهای صوری و جعلی باهدف پنهان نمودن محل خرج وام، آن را در جایی غیر از مکانی که باید، مصرف می‌کنند و این امر منجر به انحراف تسهیلات می‌شود^۴ و این همان کژمنشی است.

این کژگزینی و کژمنشی هم در مورد تسهیلاتی که در قالب عقود مشارکتی پرداخت می‌شود وجود دارد و هم در مورد تسهیلاتی که در قالب عقود مبادله‌ای پرداخت می‌شود. در عقود مشارکتی شخص متقاضی وام معمولاً باید نسبت به ارائه طرح توجیهی اقدام نماید که در آن میزان سرمایه مورد نیاز برای ایجاد طرح و نیز میزان سودآوری آن مشخص شده است. ریسک کژمنشی در اعطای تسهیلات مشارکتی خود به دو صورت ذیل حادث می‌شود:

اول: به شکل اقدام پنهان شده، مانند اینکه تمام یا قسمتی از تسهیلات دریافتی در موضوع دیگری غیر از موضوع اصلی دریافت تسهیلات به کار گرفته شود یا در فعالیت با ریسک بالا به کار گرفته می‌شود.

دوم: اعلام نکردن سود واقعی یا درآمد فعالیت مورد نظر توسط دریافت کننده است که وی در این راستا اقداماتی انجام می‌دهد که در راستای منافع پرداخت کننده وام نباشد.^۵

۱. سید نورانی، سید محمدرضا؛ تاری، فتح اله؛ آقاجانی، کریم، پیشین.

۲. سامتی، مرتضی؛ رنجبر، همایون؛ همت زاده، منیره، پیشین.

۳. سید نورانی، سید محمدرضا؛ تاری، فتح اله؛ آقاجانی، کریم، پیشین.

۴. همان.

۵. نظر پور محمد نقی؛ اولاد مریم؛ (کژگزینی و کژمنشی و روش‌های مدیریت آن‌ها در بانک‌های تخصصی و طرح

در عقود مبادله‌ای نیز همین موضوع وجود دارد. فرضاً در عقد فروش اقساطی متقاضی وام با ارائه فاکتورهای ساختگی و جعلی به بانک تقاضای تسهیلات می‌کند که بانک نیز بدون بررسی و ارزیابی موضوع اقدام به پرداخت تسهیلات می‌نماید که این همان کژگزینی است. همچنین شخص دریافت‌کننده وام، آن را در محلی دیگر به کار می‌برد که ممکن است فعالیتی پرریسک بوده و از بازپرداخت آن عاجز بماند و این همان کژمنشی است.

۱-۳- عوامل مؤثر بر اطلاعات نامتقارن در بازار وام بانکی و نتیجه آن

در پژوهشی عوامل مؤثر بر کژگزینی و کژمنشی در بانکداری بدون ربا مورد بررسی قرار گرفته و در نتیجه بر اساس احتمال وقوع و درجه تأثیری آن‌ها رتبه‌بندی گردیده‌اند که عبارتند از اطلاعات پنهان، تعدد عقود، نبود کارشناسان خبره و آموزش کارکنان، عدم شناخت خصوصیات مشتری (ریسک اعتباری، سلیقه مشتری و...)، فقدان نظارت و کنترل، عدم سازوکار تشویق و تنبیه، نبود رقابت در تعیین سهم سودها، وجود مشتریان سفارشی، استفاده گسترده از عقد مشارکت مدنی و استفاده از شرکت‌های مشاوره فنی. در این پژوهش مشخص شده است که این عوامل بیشترین تأثیر را روی کژگزینی داشتند؛ با وجود این، زمانی که کژگزینی به وجود می‌آید احتمال وقوع کژمنشی نیز وجود دارد.^۱

لازم به ذکر است مشکل عدم تقارن اطلاعات برای بنگاه‌های کوچک و متوسط متقاضی وام نسبت به بنگاه‌های بزرگ جدی‌تر است، زیرا آن‌ها اغلب از نظر اطلاعاتی ضعیف و دارای ابهام هستند و فاصله اطلاعاتی بین مدیران بنگاه با بیرون از بنگاه زیاد بوده و این مسئله دسترسی به تأمین مالی بیرونی از جمله اخذ وام را با مشکل مواجه می‌کند به نحوی که نهاد تأمین مالی بیرونی به دلیل عدم اطلاع درست و کامل از اینکه چه پروژه‌ای از میان پروژه‌های مطرح شده با سودآوری بیشتری مواجه است، نمی‌تواند انتخاب درستی داشته باشد و یا اینکه اساساً نسبت به اینکه وام دریافتی آیا در پروژه‌ای غیر از آنچه مورد توافق بوده مصرف شده یا خیر، آگاهی ندارد و با مشکل کژمنشی مواجه می‌شود.^۲

پیشنهادی مجلس شورای اسلامی))، فصلنامه تخصصی دین و قانون، شماره ۱۵ (۱۳۹۶)، ص ۴۲-۹.

۱. نظر پور محمد نقی؛ اولاد مریم، ((اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر کژگزینی و کژمنشی در بانکداری بدون ربا (مطالعه موردی: بانک صنعت و معدن))، فصلنامه علمی پژوهشی اقتصاد اسلامی، شماره ۶۹ (۱۳۹۷)، ص ۱۹۹-۱۷۳.

۲. Berger, Allen N. ((Small Business Credit Availability and Relationship Lending: The Importance of Bank Organisational Structure)), Forthcoming, Economic Journal,

بدیهی است بانک‌ها برای اینکه سودآور باشند باید بر مشکلات کژگزینی و کژ منشی غلبه کنند، زیرا وام گیرنده ممکن است وام را در زمینه دیگری مصرف نمایند یا سود خود را کمتر از واقع بیان کند که در هر دو صورت سود بانک کاهش می‌یابد.^۱ همچنین این موضوع رفتار اعتباری بانک‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهد. بر اساس پژوهشی که بر مبنای داده‌های مورد استفاده از گزارش عملکرد بانک‌ها برای سال‌های ۱۳۸۶-۱۳۹۵ و تعداد ۱۸ بانک به فراخور قلمرو زمانی و مکانی پژوهش صورت گرفته است، مشخص شده که رفتار وام‌دهی بانک‌ها از یک الگوی پویا تبعیت می‌کند، به گونه‌ای که میزان تسهیلات اعطایی در دوره قبل بر تسهیلات اعطایی دوره جاری تأثیر می‌گذارد. نحوه این اثر گذاری بدین صورت است که به دلیل دوگانگی در بازار پول ایران، اختلاف قابل توجهی بین نرخ سود بانکی و نرخ سود غیر بانکی (بهره) وجود دارد. به همین دلیل تقاضا برای وام در سطح بالایی قرار دارد و به تبع آن عرضه تسهیلات افزایش می‌یابد. با افزایش تسهیلات اعطایی احتمال کژگزینی و کژ منشی نیز افزایش می‌یابد و بر رفتار اعتباری بانک در دوره بعد تأثیر منفی می‌گذارد. افزایش مطالبات غیر جاری با افزایش ریسک اعتباری ناشی از اطلاعات نامتقارن می‌تواند از سطح وام‌دهی بانک‌ها بکاهد.^۲

بنابراین نادیده گرفتن مشکل اطلاعات نامتقارن در بازار وام بانکی از یک سو سبب ایجاد مطالبات معوق برای بانک‌ها و در نتیجه منجر به ایجاد شکست در بازار وام بانکی می‌شود و از سویی دیگر سبب کاهش تمایل بانک‌ها به اعطای تسهیلات و در نتیجه کاهش رونق تولید می‌شود.

۲-۳- ابزارهای مقابله با اطلاعات نامتقارن در بازار وام بانکی و ارزیابی آن‌ها در نظام بانکی ایران

برای مقابله با اطلاعات نامتقارن در بازار وام بانکی ابزارهای مختلفی وجود دارد و بانک‌ها

(2002).

۱. نظرپور محمد نقی؛ اولاد مریم؛ ((کژگزینی و کژ منشی و روش‌های مدیریت آن‌ها در بانک‌های تخصصی و طرح پیشنهادی مجلس شورای اسلامی))، پیشین.

۲. محسنی زنوزی سید جمال‌الدین؛ رضایی ابراهیم؛ محمدپور رضا، ((عوامل مؤثر بر تسهیلات اعطایی شبکه بانکی ایران با تأکید بر اطلاعات نامتقارن))، مجموعه مقالات بیست و چهارمین همایش سالانه سیاست‌های پولی و ارزی، (۱۳۹۲)، ص ۸۷۶-۸۶۱.

می توانند با استفاده از این ابزارها با کژگزینی و کژمنشی مقابله کنند. از جمله این ابزارها غربالگری و نظارت، برقراری روابط بلندمدت با مشتری، تعهد پرداخت آتی وام، مانده جبرانی، سهمیه بندی اعتبار و وثیقه است.^۱

غربال کردن به این معنا است که طرف غیر مطلع اقداماتی انجام می دهد که طرف مطلع را برای آشکارسازی اطلاعات خصوصی اش ترغیب کند.^۲ این فرایند به این شکل است که بانک قبل از اعطای وام باید اطلاعاتی راجع به سود و زیان متقاضی وام و نیز دارایی ها و بدهی های او کسب کند. همچنین باید احتمال موفقیت آتی و کسب و کار را ارزیابی کند. آنچه مشخص است غربال کردن فی نفسه مطلوب و مفید خواهد بود اما بانک ها در کشور ایران با غربال کردن چه اطلاعاتی را به دست می آورند؟ در کشور ایران معمولاً برای این منظور طرح توجیهی ارائه می شود و این طرح های توجیهی تهیه شده برای بانک به دوراز واقعیت های بازار و صرفاً برای نمایش توانایی بازپرداخت اقساط وام تهیه می شوند و بانک ها نیز بدون بررسی دقیق از فعالیت مورد نظر، بررسی بازار آتی محصول طرح، میزان سرمایه واقعی مورد نیاز طرح و مدت زمان لازم برای بازدهی و اخذ طرح به صورت کاملاً فرمالیته اقدام به پرداخت وام می کنند. لذا با این اوصاف غربال کردن نمی تواند در مقابله با اطلاعات نامتقارن توفیقی داشته باشد. برای نمونه برخی پژوهش ها حاکی از آن است که اولین گروه از بدهی های معوق سیستم بانکی کشور ما، مربوط به وام های کلان دریافتی توسط افراد یا شرکت ها برای فعالیت های ظاهراً موجه و مورد حمایت دولت و استفاده از آن ها برای مقاصد دیگر و عدم بازپرداخت آن ها است^۳ و نیز اعطای تسهیلات با ارقام بسیار بالا به مؤسسات صوری که در عمل هیچ نوع فعالیت واقعی و خارجی ندارند.^۴

در بانکداری بدون ربا نظارت را می توان این گونه تعریف نمود: اعمال کلیه تمهیدات و اقدامات کنترلی لازم و ناظر بر تسهیلات اعطایی از جنبه مصرف درست منابع در چارچوب

۱. نظریور، محمد نقی؛ اولاد، مریم؛ پیشین.

۲. میر جلیلی سید حسین؛ ((اقتصاد اطلاعات نامتقارن))، مجله اطلاعات سیاسی - اقتصادی، شماره ۲۷۰-۲۶۹ (۱۳۸۹)، ص ۱۶۱-۱۵۰.

۳. حسن زاده علی؛ حبیبی پیمان، «کالبدشکافی مطالبات معوق و راه های پیشگیری آن در سیستم بانکی کشور»، فصلنامه تازه های اقتصاد، شماره ۱۳۰ (۱۳۸۹)، صص ۱۰۰-۹۹.

۴. همان.

عقود و قراردادهای منعقد و بازگشت به موقع اصل منابع و سود مورد انتظار یا پیش‌بینی شده با استفاده از مستندات در جریان اجرای قراردادها است.^۱ به عبارت دیگر بعد از آنکه وام به متقاضی پرداخت شد، بانک موظف خواهد بود در خصوص اصول اطمینان از اینکه وجوه فراهم شده برای مقاصد مشخص به مصرف رسیده است، وام‌گیرنده را ارزیابی کند. این ارزیابی به منظور حداقل کردن کژ منشی است؛ به طوری که وام‌گیرنده پس از دریافت وجوه، آن را در امری زیان‌آور به کار نگیرد.^۲ در مورد نظارت باید توجه نمود که در تأمین مالی به شکل مشارکت در سود و زیان نظارت باید از نزدیک صورت گیرد که البته این امر قدری گران است؛ زیرا هزینه‌های کارشناسی زیادی می‌طلبد؛ بنابراین در کشور ایران عمدتاً نظارت بسیار ضعیف است و بانک‌ها برای پرداخت وام به صورت تقسیمی، در دوره‌های مختلف از طرح بازدید به عمل می‌آورند و متناسب با پیشرفت به پرداخت اقساط وام اقدام می‌کنند. در این دوره نیز نظارت و ارزیابی پیشرفت بر اساس طرح اولیه‌ای است که متقاضی وام ارائه نموده است و نه واقعیت طرح در دست اقدام. همچنین پس از اتمام پرداخت و به نوعی اتمام دوره مشارکت و تبدیل عقد مشارکتی به مبادله‌ای اساساً هیچ‌گونه نظارتی بر فعالیت وام‌گیرنده اعمال نمی‌شود.

راهکار دیگری که بانک‌ها می‌توانند با استفاده از آن بر اطلاعات نامتقارن غلبه نمایند، برقراری روابط بلندمدت با مشتری است که یکی از اصول مهم مدیریت کژگزینی و کژ منشی تلقی می‌شود. اگر یک متقاضی وام، مدت زیادی نزد بانک حساب جاری یا پس‌انداز داشته، آن بانک می‌تواند با مراجعه به عملکرد قبلی حساب وی اطلاعات زیادی درباره او کسب کند. تراز حساب‌های جاری و پس‌انداز، اطلاعاتی مثل میزان گردش حساب و نقدینگی متقاضی وام بالقوه و نیز زمان‌هایی از سال را که نیاز شدیدی به نقدینگی دارد، در اختیار بانک قرار می‌دهد. نگاهی به چک‌های دریافتی متقاضی وام نیز طرف‌های کسب و کار او را معلوم می‌سازد. اگر وام‌گیرنده قبلاً از بانک وام گرفته باشد، سابقه‌ای از بازپرداخت‌های وی موجود است. بنابراین روابط بلندمدت با مشتری، هزینه‌های جمع‌آوری اطلاعات را کمتر

۱. نظر پور، محمد نقی؛ اولاد، مریم؛ پیشین.

۲. وایسر هانس، مدیریت مالی اسلامی (اصول و کارکردها)، ترجمه حسین محسنی، مهدی صادقی شاهدانی، تهران، انتشارات دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۳۹۰، ص ۱۴۲-۱۴۱.

و غربال‌گری کژگزینی و کژمنشی را آسان‌تر می‌سازد.^۱

باید توجه نمود که در اقتصاد ایران بسیاری از عوامل، غیرقابل پیش‌بینی بوده و تحت تأثیر شرایط حادث شده تغییر می‌کند و متقاضی وام نیز تا حد ممکن جایی برای این تغییرات یا خطر در نظر می‌گیرد، اما بعضی مواقع تمامی شرایط اقتصادی بر اساس انتظارات وی تحقق نمی‌یابد و سبب می‌شود او با عواملی روبرو شود که شاید کوچک‌ترین پیش‌بینی در مورد آن نداشته است و از این‌رو دیگر قادر نخواهد بود به تعهدات خود عمل نماید.

همچنین فرضاً اگر بانک از سابقه متقاضی آگاه شود که وی وام‌های کوچک‌تر را در موعد مقرر و حتی زودتر پرداخت نموده است، آیا از این سابقه اطمینان حاصل می‌شود که متقاضی، وام جدید و بزرگ‌تر را حتماً بازپرداخت می‌کند؟ در واقع تنها متقاضی وام است که مزایای بازپرداخت یعنی دسترسی به وام‌های آینده و مزایای عدم بازپرداخت یعنی فرار کردن و پنهان شدن با وام امروز و عدم دسترسی به وام‌های آینده را سنجش می‌کند.^۲ بنابراین هرچه وام امروز نسبت به وام‌های بالقوه آینده بزرگ‌تر باشد، کفه ترازو به نفع نقض عهد یا عدم بازپرداخت وام سنگین‌تر است. در نتیجه رفتار متقاضی اعتبار با اندازه وام تغییر می‌کند.

با همین استدلال ناکارآمدی سهمیه‌بندی اعتبار نیز مشخص می‌شود. در سهمیه‌بندی اعتبار، بانک با وجود تمایل متقاضی وام به پرداخت نرخ بهره اعلام شده یا حتی نرخ بالاتر از آن، از پرداخت وام امتناع می‌ورزد. سهمیه‌بندی اعتبار به دو صورت انجام می‌شود. در حالت اول بانک از پرداخت وام، به هر میزان، به متقاضی خودداری می‌کند؛ حتی اگر وی تمایل به پرداخت نرخ بهره‌ای بالاتر هم داشته باشد. در حالت دوم بانک مایل به پرداخت وام

۱. نظریور، محمد نقی؛ اولاد، مریم؛ پیشین.

۲. برای نمونه مطابق ماده ۱۱ آیین‌نامه وصول مطالبات و معوقات بانکی صادره از سوی بانک مرکزی نحوه برخورد با بدحسابان بانکی به این شرح است (موسسه اعتباری موظف است در مورد مشتریان بدحسابی که مجموع بدهی غیر جاری آن‌ها در کل مؤسسات اعتباری بیش از ۵۰۰ میلیون ریال باشد تا تعیین تکلیف بدهی و تعهدات سررسید گذشته موارد زیر را اعمال نماید: الف- دریافت وجه التزام (جریمه تأخیر تادیه) به موجب قانون الحاق دو تبصره به ماده ۱۵ قانون عملیات بانکی بدون ربا - مصوب ۱۳۷۶ - معادل نرخ سود قراردادی به علاوه شش درصد ب- عدم اعطای هرگونه تسهیلات (اعم از ارزی و ریالی) پ- عدم گشایش اعتبارات اسنادی ت- عدم تحویل دسته‌چک و افتتاح حساب جاری جدید ث- محرومیت استفاده از تمامی تسهیلات و مشوق‌های صادراتی تبصره - مؤسسات اعتباری موظفند قبل از اعطای تسهیلات بانکی و یا انجام خدمات بانکی موضوع بندهای ب الی ث این ماده نسبت به بدحساب بودن مشتری و عدم محرومیت متقاضی از این خدمات در سایر مؤسسات اعتباری، (از بانک مرکزی استعلام نمایند).

است، لیکن سقف مبلغ وام را کمتر از مبلغ موردنظر متقاضی وام قرار می‌دهد.^۱ در واقع بانک‌ها کژ منشی را با افزایش کُند مقدار وام مدیریت می‌کنند؛ یعنی همیشه برای متقاضی، انتظار وام‌های بزرگ‌تر در گرو آن است که وام کوچک‌تر بازپرداخت شود؛ اما این راه نیز برای مدیریت کژ منشی کامل نیست؛ زیرا حتی اگر رفتار گذشته حاکی از بازپرداخت وام باشد، شرایط ممکن است تغییر کند و متقاضی ممکن است وام را در آینده پرداخت نکند. چنین رویکردی هزینه اجتماعی بالایی را در برمی‌گیرد؛ و در نتیجه هم متقاضیان و هم جامعه عواید ناشی از بازدهی بالا پروژها را به دلیل کمبود بودجه از دست می‌دهند.^۲

در تعهد پرداخت آتی وام نیز با اطلاعات نامتقارن به صورت مطلوبی مقابله نمی‌شود. تعهد وام عبارت است از تعهد بانک (برای یک دوره زمانی معین آتی) در خصوص در اختیار گذاشتن وام تا یک مبلغ معین و با یک نرخ بهره ثابت یا در شکل رایج‌تر، با نرخ بهره‌ای مرتبط با یک نرخ بازاری. اکثر وام‌های تجاری و صنعتی بانک‌ها در قالب توافقات تعهد وام اعطا می‌شوند. مزیت تعهد پرداخت وام برای متقاضی این است که هنگام نیاز، یک منبع تأمین اعتبار دارد. مزیت تعهد پرداخت وام برای بانک این است که رابطه بلندمدت را تشویق و تقویت و جمع‌آوری اطلاعات را تسهیل می‌نماید.^۳ در این ابزار نیز کاملاً واضح است که برای پرداخت وام اولیه هیچ اطلاعاتی وجود ندارد و بانک با متعهد شدن به پرداخت‌های آتی به جمع‌آوری اطلاعات اقدام می‌کند. همچنین پس از پرداخت وام نیز دغدغه‌هایی که قبلاً عنوان شد، همچنان وجود دارد و از همه مهم‌تر اینکه اساساً این ابزار در نظام بانکی کشور ایران وجود ندارد.

در وضعیت فعلی اعتقاد داریم نظام بانکی کشور ایران بهترین ابزار برای مقابله با پدیده اطلاعات نامتقارن وثیقه است. مانده جبرانی نیز نوعی وثیقه محسوب می‌شود و از این جهت در ردیف سایر ابزارها قرار نگرفت. در ادامه نقش وثیقه در مقابله با پدیده اطلاعات نامتقارن مورد بررسی قرار می‌گیرند.

۱. میشکین، فردریک؛ ایکینز، استانی، بازارها و نهادهای مالی، ترجمه حمید کردبچه، (تهران، پژوهشکده پولی و بانکی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۱)، ص ۱۱۲۸.

۲. Heywood Fleisig, ((the economics of collateral and of collateral reform, secured transactions reform and access to credit)), Elgar financial law, (2009), p 87.

۳. میشکین، فردریک؛ ایکینز، استانی، ص ۱۱۲۶.

۳-۳- جایگاه وثیقه در مقابله با اطلاعات نامتقارن در بازار وام بانکی

در قسمت قبل ضعف سایر ابزارها برای مقابله با پدیده اطلاعات نامتقارن در بازار وام بانکی کشور مشخص شد و طبیعتاً با اثبات ضعف سایر ابزار، صلاحیت و نقش وثیقه در این زمینه اثبات می‌شود؛ اما باین وجود در این قسمت به بررسی نقش وثیقه در مقابله با اطلاعات نامتقارن می‌پردازیم.

باید توجه داشت که بانک‌ها همواره با خطر عدم بازپرداخت وام دریافتی از سوی وام‌گیرنده مواجه هستند و باید چنین خطری را کنترل نمایند. خطر اعتباری برای بانک‌ها و وجود اطلاعات نامتقارن به یکدیگر گره خورده است. به عبارت دیگر میزان اطلاعات بانک‌ها نسبت متقاضیان اعتبار قبل و بعد از پرداخت اعتبار نقش مهمی در وصول مطالبات بانک‌ها دارد.

بانک‌ها برای پوشش نقصان و عدم تقارن اطلاعات و مدیریت خطر اعتباری خود از متقاضی وام به اخذ وثیقه روی می‌آورند تا در صورت عدم بازپرداخت اصل و فرع بدهی توسط وی، سرمایه آن‌ها به همراه فروعاتش از بین نرود و چرخه اعتبار دهی مختل نگردد. لذا درجاییکه اعتبار وجود دارد، در اکثر موارد وثیقه نیز وجود دارد، اگرچه اعتبار می‌تواند هم بر مبنای وثیقه و هم بدون وثیقه پرداخت شود. در بازارهای پیشرفته تأمین مالی، وام‌های با وثیقه و بدون وثیقه هم‌زیستی مسالمت‌آمیزی دارند و هر دو شکل اعتبار، جایگاه‌های مهمی در نظام‌های پیشرفته دارند. در نظام‌های پیشرفته تأمین مالی، شبیه نظام ایالات متحده آمریکا، تقریباً یک‌سوم اعتبارات بدون وثیقه است و دوسوم آن‌ها با وثیقه است.^۱ این درحالی که است که در این نظام‌ها، نرخ بهره، مدت تسهیلات و از همه مهم‌تر اعتبار سنجی گیرندگان اعتبار نیز خطر اعتباری و عدم تقارن اطلاعات را کنترل می‌کند. به هر جهت اعتبارهای با وثیقه، مطابق قاعده هستند، به‌ویژه اگر مقدار اعتبار زیاد باشد و برای مدت طولانی پرداخت شود.^۲ در ادامه نقش وثیقه در جلوگیری از کژگزینی و کژمنشی در بازار وام بانکی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۱. Heywood Fleisig, *ibid*, pp 81-109.

۲. Jan-Hendrik Rover, *secured lending in eastern Europe (comparative law of secured transactions and the EBRD model law)*, (Oxford, Oxford university press, 2007), pp8-9.

۱-۳-۳- جلوگیری از کژگزینی

ژوزف استیلتز^۱ و «اندره ویس»^۲ تأثیر کژگزینی در زمینه وام و وثیقه را اثبات می‌کنند. به این بیان که یک بانک به دلیل اطلاعات نامتقارن در مورد متقاضی اعتبار، نمی‌تواند مشخص کند که آیا متقاضی، یک کارآفرین جدی یا دلال است. در واقع اگر بانک بخواهد با استفاده از ابزار نرخ بهره ریسک اعتباری خود را مدیریت کند در این صورت به موازات افزایش نرخ بهره توسط بانک‌ها، برخی متقاضیان اعتبار که کارآفرین جدی هستند و قصد استفاده از اعتبار برای تولید و کارآفرینی دارند، نرخ بهره را بیش از بازدهی پروژه‌های خود دیده و بازار را ترک می‌کنند. باقیمانده در جمع متقاضیان عبارتند از کارآفرین‌های متقاضی دارای پروژه‌های با بازدهی بالا، متقاضیانی که نسبت به خطرهای پروژه و امکان عدم بازدهی آن آگاهی ندارند، متقاضیانی که نسبت به خطر پروژه خود آگاهی دارند اما آن را از بانک مخفی می‌کنند و در نهایت کسانی که اصلاً قصد بازپرداخت وام یا بهره را ندارند. در نتیجه جمع باقیمانده نامطلوب می‌شود که این مورد همان کژگزینی است و به چیزی منجر می‌شود که اقتصاد آن‌ها را «سهیمه‌بندی اعتبار» نامیده‌اند.^۳

در حالی که کژگزینی می‌تواند به وسیله وثیقه به نحو مطلوبی مدیریت و کنترل شود. بدین توضیح که کارآفرین جدی برای وثیقه دادن تمایل دارد، در حالی که دلال ترجیح می‌دهد که وثیقه‌ای فراهم نکند، زیرا او از قصد خود باخبر است و می‌داند که به احتمال زیاد وثیقه را از دست می‌دهد؛ بنابراین متقاضیان اعتبار مطابق با تمایلشان برای اعطاء وثیقه به دسته‌های مختلف خطر، رتبه‌بندی می‌شوند.^۴ در واقع لزوم ارائه وثیقه برای اخذ وام بانکی، سبب می‌شود که متقاضیانی که واقعاً قصد بازپرداخت دارند، وثیقه فراهم و سایر متقاضیان خیر و از این طریق متقاضیان به دسته‌های مختلف رتبه‌بندی می‌شوند.

ممکن است گفته شود تأکید بر وثیقه و ثبات بر مبنای آن نیز مناسب نیست، زیرا توجه

۱. Joseph Stiglitz

۲. Andrew Weiss

۳. Joseph E. Stiglitz؛ Andrew Weiss, ((credit rationing in markets with imperfect information)), the American Economic Review, Volume VI, Issue 3, (1981), pp 393-410.

۴. Ibid.

بانک‌ها را از واقعیت، یعنی ارزیابی شخصیت قرض گیرنده، ظرفیت پروژه برای تولید درآمد خالص نسبت به اصل و بهره خدمات، میزان سرمایه و شرایط کسب و کار منحرف می‌کند و بنابراین تمایل به وثیقه به تخصیص کمتر از حد مطلوب و جوه، منجر می‌شود. بررسی یکی از محققان به نام کخ^۱ از معیارهای ارزیابی بانک‌های تجاری در اکوادور، کلمبیا و پرو نشان می‌دهد که قابلیت دسترسی به وثیقه مهم‌ترین معیار نیست بلکه، سابقه بنگاه، شفافیت و مدیریت مالی و موقعیت قرض گیرنده در رتبه بالای بازار هم مهم است.^۲ لذا وثیقه فقط باید برخی ضعف‌های آشکار در چهار مورد دیگر (سابقه بنگاه، شفافیت، مدیریت مالی و موقعیت قرض گیرنده) را جبران نماید. هرچند در وام‌های با مقدار زیاد و برای مدت طولانی، وجود وثیقه مطابق قاعده است.^۳

با فرض وجود همه ابزارهای مؤثر برای مقابله با پدیده اطلاعات نامتقارن، همچنان و مطابق با این نظر وثیقه یک مکمل مهم محسوب می‌شود و این خود نقش قابل توجهی است و باید در نظر گرفت که در هر صورت وثیقه است که می‌تواند به بازپرداخت وام پرداختی کمک کند. همچنین باید دقت نمود که در حال حاضر در کشور ایران سایر ابزارها ضعیف یا اصلاً وجود ندارد که در قسمت قبل مشخص شد و نیز همان‌طور که قبلاً گفته شد در اقتصاد ایران بسیاری از عوامل، غیرقابل پیش‌بینی بوده و تحت تأثیر شرایط حادث شده تغییر می‌کند و این وثیقه است که زیان بانک را جبران می‌کند.

۲-۳-۳- جلوگیری از کثر منشی

زمانی که بانک نسبت به پرداخت وام به متقاضی اقدام می‌کند، با خطرهای متعددی روبرو است. کیریس هیگسون^۴ به وضوح خطرهایی که بانک در زمان امضای قرارداد، با آن مواجه است را مشخص می‌کند، مانند اینکه متقاضی ممکن است دین بیشتری با حق تقدم معادل یا حتی بالاتر ایجاد کند؛ وی ممکن است استراتژی‌های سرمایه‌گذاری پرخطری را در پی گیرد،

۱. Koch

۲. B.Balkenhol؛ H.Schutte, ((collateral, collateral law and collateral substitutes, social finance programme)), working paper no.26, 2nd edition, (2001), p 13.

۳. Jan-Hendrik Rover, ibid, pp 8-9.

۴. Chris Higson

همچنین ممکن است با سرمایه گذاری منفعتی به دست بیاورد، اما هزینه‌هایی ممکن است به وسیله بدهی ایجاد شود. اقتصاددان‌ها به تعارض بین سرمایه و بدهی به عنوان یک نمونه‌ای از پدیده کژ منشی می‌نگرند.^۱

وثیقه پدیده کژ منشی را به نحو مطلوبی مدیریت می‌کند؛ زیرا اگر برای اخذ وام از متقاضی وثیقه اخذ شود، اثر آن این است که متقاضی (شخص ثالث وثیقه گذار) اموال خودش را در صورت عدم پرداخت دین دارای وثیقه، در خطر قرار می‌دهد. به عبارت دیگر وثیقه گذار در صورت عدم بازپرداخت وام اموال موضوع وثیقه را از دست می‌دهد. لذا وی پس از اخذ وام از اتخاذ رویکردهای پرخطر برای استفاده از اعتبار خودداری می‌کند و اگر هم چنین نکرد، تمامی خطر بر عهده خود او است و به بانک چیزی تحمیل نمی‌شود، زیرا بانک می‌تواند از محل فروش وثیقه طلب خود را وصول کند. همچنین در وام‌های با وثیقه، میزان وثیقه می‌تواند با اندازه وام تنظیم شود و این موضوع نیز به اداره مطلوب کژ منشی کمک می‌کند. مطالعات موردی نیز حاکی از آن است که فارغ از تأثیر مدت تسهیلات، نرخ و نوع تسهیلات، نوع وثیقه نیز تأثیر معناداری بر وصول مطالبات بانکی دارد. بیشترین تأثیر در کاهش احتمال عدم بازپرداخت مربوط به توثیق سپرده بانکی و کمترین تأثیر مرتبط به سفته می‌باشد.^۲

۴- لازمه و تائق منقول در مقابله مؤثر با پدیده اطلاعات نامتقارن در بازار وام بانکی

همان‌طور که قبلاً بیان شد وثیقه در جلوگیری از کژ گزینی و کژ منشی به بانک‌ها کمک شایانی می‌کند. در این قسمت لازمه و تائق منقول برای ایفای این نقش مهم مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۴-۱- اهمیت اموال منقول

۱. Chris Higson, Business Finance, 2nd Edition, (London, OUP, 1995), p233.

۲. کریمی زهرا؛ اسدی گرجی حسین؛ گیلک حکیم آبادی محمدتقی؛ اسدی نواله، «عوامل مؤثر بر ریسک اعتباری مشتریان بانک‌های تجاری (مطالعه موردی: بانک تجارت شهر نکا- استان مازندران)»، دو فصلنامه اقتصاد پولی، مالی (دانش و توسعه سابق)، شماره ۱۰ (۱۳۹۴)، ص ۲۰۷.

حداکثر حجم اموال بنگاه‌های تجاری را امروز اموال منقول اعم از ماشین‌آلات، تجهیزات، مواد اولیه، محصولات تولیدی، وسایل نقلیه موتوری و اموال فکری تشکیل می‌دهد و نه اموال غیرمنقول. این موضوع به صورت ویژه در مورد شرکت‌های دانش‌بنیان وجود دارد، زیرا نمی‌توان از یک شرکت دانش‌بنیان توقع داشت تا دارای اموال غیرمنقول بوده و برای توثیق استفاده نماید. در حالی که در این شرکت‌ها سرمایه اصلی دانش و ایده علمی و به‌نوعی اموال فکری است. در بنگاه‌های کوچک و متوسط نیز نمی‌توان توقع داشت آن‌ها دارای اموال غیرمنقول با ارزش باشند. مطالعات نشان می‌دهد در کشورهای صنعتی، اموال منقول تشکیل‌دهنده بیشترین حجم سرمایه بنگاه‌های تجاری است. برای نمونه در کشور ایالات متحده آمریکا اموال غیرمنقول ۴۰٪، اتومبیل ۱٪ و سایر اموال منقول ۵۹٪ حجم سرمایه یک بنگاه تجاری را تشکیل می‌دهد.^۱

این در حالی است که در کشورهای در حال توسعه ۷۸٪ حجم سرمایه بنگاه‌های تجاری، اموال منقول نظیر ماشین‌آلات، کالاهای تجهیزاتی و مطالبات دریافتی است و فقط ۲۲٪ حجم سرمایه را اموال غیرمنقول تشکیل می‌دهد.^۲

اما در مقابل در کشورهای صنعتی از جمله ایالات متحده آمریکا تنها ۲۲٪ از وثائق برای اخذ تسهیلات اموال غیرمنقول و ۷۸٪ اموال منقول هستند، در حالی که در کشورهای در حال توسعه این میزان ۷۳٪ و ۲۷٪ است.^۳ همه این موارد حاکی از آن است که بنگاه‌های تجاری اموال لازم برای توثیق و جذب وام را در اختیار دارند، اما این اموال از ایشان پذیرفته نمی‌شود و در نتیجه از جذب وام نیز بازمی‌مانند. به همین دلیل برخی از اموال منقول به سرمایه‌های مرده^۴ تعبیر نموده‌اند.^۵ در ادامه این نقیصه مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۲-۴- نقیصه اموال منقول برای توثیق

۱. International Trade Center (ITC), (increasing access to credit: reforming secured transaction laws), Geneva, (2010), p 3.

۲. Ibid.

۳. Ibid.

۴. Dead capital.

۵. Safavian, Mehnaz, Heywood Fleisig, and Jevgenijs Steinbuks, (Unlocking Dead Capital, World Bank Viewpoint), Note Number 307, (2006), p3.

زمانی کارایی وثیقه در خصوص مقابله با پدیده اطلاعات نامتقارن در سطح مطلوب قرار می‌گیرد که توزیع اطلاعات در خصوص خود وثیقه به درستی صورت گیرد. به تعبیر دیگر هرچه شفافیت اطلاعات در مورد وثیقه بیشتر باشد، ارزش وثیقه در جلوگیری از کژ منشی و کژ گزینی نیز بیشتر است. شفافیت اطلاعات در مورد وثیقه عبارت است از اعلام وجود حق وثیقه در مال موضوع وثیقه، تعیین حق تقدم دارنده وثیقه نسبت به سایر طلبکارانی که در همان مال حق وثیقه دارند و حمایت از دارنده حق وثیقه در مقابل تصرفات حقوقی وثیقه گذار.

در حال حاضر در نظام حقوقی کشور ایران، راجع به حقوق وثیقه در اموال منقول هیچ گونه شفافیتی وجود ندارد و همین امر سبب شده تا توثیق اموال منقول به صورت جدی مورد توجه قرار نگیرد. با مثالی این مشکل تشریح می‌شود. فرض کنید بانکی بخواهد ماشین آلات یک تولید کننده‌ای را به عنوان وثیقه بپذیرد، حق وثیقه بانک نسبت به این ماشین آلات در هیچ کجا مشخص نیست. تنها راهکاری که استفاده می‌شود آن است که وثیقه گذار صرفاً متعهد می‌شود که در جای دیگر آن را وثیقه قرار ندهد. در حالی که در عمل این تعهد نقض می‌شود و گاه یک دسته ماشین آلات با ارزش کامل خود نزد چندین بانک توثیق می‌شود. همچنین اگر بنگاه تجاری آن را مجدداً به عنوان وثیقه به بانک دیگری پیشنهاد نماید، بانک دوم از توثیق ماشین آلات برای اولین بار اطلاع پیدا نمی‌کند و وضعیت حق تقدم آن‌ها نیز مشخص نیست و اگر به مرحله اجرا برسد، معلوم نیست کدام یک می‌تواند زودتر از دیگری، مال موضوع وثیقه را به فروش رسانده و از عواید حاصل از فروش، طلب خود را استیفا نماید. علاوه بر این اگر بنگاه تجاری در طول دوره بازپرداخت وام، نسبت به انتقال آن‌ها به اشخاص دیگر مبادرت نماید، شخص منتقل الیه بدون اطلاع از وثیقه بودن، آن‌ها را تملک می‌کند و در این صورت بانک وثیقه گیرنده برای دفاع از حقوق خود با توجه به عدم مشخص بودن حق وثیقه در مال موضوع انتقال با مشقت مواجه می‌شود. همچنین فرض کنید اتومبیلی که بالغ بر چند میلیارد ریال ارزش دارد، بخواهد به عنوان وثیقه قرار گیرد، این توثیق در هیچ کجا ثبت نمی‌شود، حتی اگر توثیق با سند رسمی صورت گیرد. در نتیجه دارنده اتومبیل می‌تواند آن را به فروش رساند و خریدار نیز از این حق وثیقه هیچ اطلاعی پیدا نکند و

یا اینکه دارنده اتومبیل می‌تواند به راحتی دوباره آن را نزد دیگری توثیق کند و مبلغی را دریافت دارد و گیرنده وثیقه هیچ اطلاعی از توثیق ابتدایی مال ندارد.

همه این موارد حاکی از عدم شفافیت در مورد حقوق وثیقه موجود در اموال منقول است و لذا این نوع وثائق هیچ‌گونه کمکی به جلوگیری از کژگزینی و کژمنشی و به‌طور کلی پوشش عدم تقارن اطلاعات و خطر اعتبار نمی‌کند. به همین دلیل اطمینان بانک وثیقه گیرنده نیز نسبت به این اموال کاهش یافته و در نتیجه از پذیرش اموال منقول به‌عنوان وثیقه خودداری می‌شود و یا نهایتاً این اموال به‌عنوان مکمل وثائق غیرمنقول پذیرفته می‌شود. بلکه همواره بانک‌ها متقاضی توثیق اموال غیرمنقول هستند. در واقع در مورد حقوق وثیقه در اموال غیرمنقول دارای سند رسمی با توجه به ثبت آن در اداره ثبت اسناد و املاک و تأمین شفافیت لازم در خصوص آن، توثیق این اموال کمک شایانی به جلوگیری از کژگزینی و کژمنشی و به‌طور کلی پوشش عدم تقارن اطلاعات می‌نماید و به‌عنوان یکی از عوامل، تمایل به پذیرش چنین اموالی به‌عنوان وثیقه را افزایش داده است.

۳-۴- راهکار برطرف کردن نقیصه اموال منقول برای توثیق

مهم‌ترین نقیصه استفاده از اموال منقول برای توثیق و جذب وام و اعتبار عدم وجود شفافیت و اطمینان در مورد حقوق وثیقه موجود در این اموال است. برای ایجاد شفافیت و اطمینان در مورد حقوق وثیقه در اموال منقول به‌عنوان مهم‌ترین دلیل عدم استفاده از اموال منقول به‌عنوان وثیقه، نظام‌های پیشرفته نسبت به ایجاد نظامی برای ثبت و اعلام حقوق وثیقه در اموال منقول اقدام نموده‌اند. اهمیت نظام ثبت حقوق وثیقه در اموال منقول، نقطه اصلی توجه سازمان‌های بین‌المللی در اصلاح قوانین مربوط به معاملات با وثیقه در طول دو دهه اخیر بوده است.^۱ مفهوم این نظام در سال ۱۹۵۰ در کشور ایالات متحده آمریکا با تصویب ماده ۹ UCC ایجاد شد. کشورهای دیگر نظیر استرالیا، کانادا، نیوزیلند، آلبانی، بوسنی، اسلواکی، چین، رومانی، پرو و کلمبیا نیز برخی نمونه‌هایی از این نظام ثبت را پذیرفته‌اند.^۲ با ثبت حقوق

۱. Alejandro Alvarez de la Campa؛ Santiago croci downes؛ Betina tirelli Hennig, ((Making security Interests Public: Registration Mechanisms in 35 Jurisdictions)), Doing Business & the Global secured transactions and Collateral Registries Program, the World Bank& International finance corporation, (2012), p2.

2. Alejandro Alvarez de la Campa,((Increasing Access to Credit through Reforming

وثیقه شفافیت و اطمینان لازم نسبت به حقوق وثیقه در اموال منقول ایجاد می‌شود. همچنان که در حال حاضر در خصوص اموال غیر منقول این موضوع اجرا می‌شود و کلیه حقوق وثیقه نسبت به این اموال در دفتر املاک ثبت می‌شود. برخلاف ثبت املاک، ثبت حقوق وثیقه در ایجاد یا انتقال حقی دخالت ندارد و صرفاً به اعلام حق وثیقه می‌پردازد. ثبت حقوق وثیقه در اموال منقول، دارای دو کارکرد کلیدی است: ۱- اعلام وجود حق وثیقه در مال منقول موضوع حق وثیقه که از این طریق خطر پرداخت اعتبار، با وثیقه اموال تحت تصرف مدیون برای اشخاص ثالث ذینفع، نظیر خریداران بعدی آن مال و دیگر طلبکاران با وثیقه و بدون وثیقه مشخص می‌شود. ۲- ایجاد حق تقدم برای طلبکار با وثیقه در مقابل اشخاص ثالث و رتبه‌بندی حقوق وثیقه متقدم بر اساس تاریخ ثبت.^۱ این دو کارکرد یعنی اعلام و تعیین وضعیت حق تقدم حق وثیقه سبب ایجاد شفافیت و اطمینان نسبت به حقوق وثیقه موجود در اموال منقول می‌شود. به عبارت دیگر این دو کارکرد سبب می‌شود تا تأمین‌کننده اعتبار در زمان اخذ وثیقه به درستی خطر اعتباری خود را ارزیابی و نسبت به پوشش آن اقدام کند که این موضوع سبب مدیریت کثرگزینی می‌شود و همچنین سبب می‌شود اطلاعات کاملی در خصوص وثیقه وجود داشته باشد و وثیقه‌گذار نتواند از نقص اطلاعات به نفع خود استفاده کند، بلکه در این صورت وی نیز با در نظر گرفتن خطر از دست دادن وثیقه در صورت عدم بازپرداخت اعتبار از رفتار نامشهود و پرخطر خودداری می‌کند که این موضوع سبب مدیریت کثر منشی می‌شود.

در کشور ما نیز با توجه به مطالب گفته‌شده، ایجاد نظام ثبت برای حقوق وثیقه در راستای ایجاد شفافیت و افزایش اطمینان نسبت به حقوق وثیقه موجود در اموال منقول امری کاملاً ضروری است. این مهم مورد توجه مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی نیز قرار گرفته است. در گزارش این مرکز که به بررسی نماگر دریافت اعتبار شاخص سهولت کسب و کار بانک جهانی در سال ۲۰۱۴ پرداخته، آمده است ((تشکیل سامانه ثبت وثایق هم از نظر بهبود رتبه ایران مؤثر خواهد بود و هم تأثیر بسزایی در نظم و انسجام وثایق ثبت‌شده در شبکه بانکی

Secured Transactions in the MENA Region)), Policy Research Working Paper 5613, The World Bank, (2011), p17.

۱. Ibid.

خواهد داشت. چراکه در حال حاضر یکی از مشکلات نظام بانکی در خصوص وثایق این است که اطلاعات منظم و یکپارچه‌ای در خصوص اموال وثیقه گذاشته شده وجود ندارد و گاهی اتفاق می‌افتد که یک دارایی هم‌زمان در دو یا چند بانک وثیقه گذاشته شده است...^۱. البته شاید گفته شود که می‌توان از قبض دادن مال موضوع وثیقه به طلبکار با وثیقه، برای رفع این دغدغه‌ها استفاده نمود؛ اما اولاً امروز خود قبض در بسیاری از نظام‌های حقوقی دنیا به عنوان مانع محسوب می‌شود و نظام‌ها در حال فاصله گرفتن از آن هستند، زیرا سبب می‌شود که مال موضوع وثیقه از ید وثیقه گذار خارج شود و وی از استفاده از آن محروم شود؛ فرضاً در مثال ذکر شده ماشین آلات از ید تولیدکننده خارج می‌شود و این نتیجه قطعاً مطلوب نیست. همچنین بسیاری از اموال از جمله اموال غیرمادی و اموال آینده قابل قبض نیست. ثانیاً در وضعیت فعلی نظام حقوقی کشور، مطابق ماده ۷۷۲ قانون مدنی استمرار قبض مال موضوع عقد رهن از شرایط صحت این عقد نیست؛ یعنی وقوع قبض برای یک لحظه کفایت می‌کند. همین موضوع سبب شده قبض مال موضوع عقد رهن به طور صوری انجام شود یعنی مرتبه اقرار به قبض کند، در حالی که هیچ قبضی صورت نگرفته است؛ بنابراین قبض مال موضوع وثیقه نمی‌تواند به شفافیت و ایجاد اطمینان کمک کند. لذا بهترین راهکار برای رفع تمامی دغدغه‌ها در خصوص حقوق وثیقه در اموال منقول ایجاد نظام ثبت برای حقوق وثیقه است.

برخی مطالعات حاکی از آن است که ایجاد نظام ثبت برای حقوق وثیقه در اموال منقول میزان دسترسی بنگاه‌های تجاری به اعتبارات بانکی را افزایش داده است. این مطالعات نشان می‌دهد که ایجاد ثبت حقوق وثیقه میزان دسترسی به اعتبار را ۸ درصد افزایش و نرخ بهره را ۳ درصد کاهش و سررسید بازپرداخت را تا ۶ ماه افزایش داده است.^۲ برای نمونه می‌توان به دو کشور آلبانی و رومانی اشاره کرد. در کشور آلبانی بعد از اینکه قانون جدید حاکم بر معاملات با وثیقه تصویب و نظام ثبت حقوق وثیقه نیز در سال ۲۰۰۱ مستقر شد، درصد خطر

۱. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، معاونت پژوهش‌های اقتصادی، دفتر مطالعات اقتصادی، ((راهکار بهبود رتبه ایران در گزارش انجام کسب و کار بانک جهانی، نماگر دریافت اعتبار))، کد موضوعی ۲۲۰، (۱۳۹۳)، ص ۴۸.

۲. Inessa Love, María Soledad Martínez Pería and Sandeep Singh, ((Collateral Registries for Movable Assets: Does Their Introduction Spur Firms' Access to Bank Finance)), Journal of Financial Services Research, Volume 49, Issue 1, (2016), pp 1-37.

پرداخت اعتبار به نصف و نرخ بهره نیز تا ۵ درصد کاهش یافت. نظام ثبت حقوق وثیقه این کشور به طور میانگین روزانه ۴۰ حق وثیقه را ثبت می‌کند.^۱ در کشور رومانی نیز پس از اصلاح نظام ثبت حقوق وثیقه در سال ۲۰۰۰، نرخ بهره ۶ درصد و تعداد متقاضیان اعتبار ۳۰ درصد افزایش یافت. بررسی سال ۲۰۰۳ در این کشور نشان می‌دهد که نظام ثبت این کشور در معرض تقاضای بالایی قرار دارد و سالانه حداقل ۱۹۰ هزار حق وثیقه ثبت می‌شود.^۲ بنابراین ایجاد نظام ثبت در کشور ایران نیز می‌تواند سبب ایجاد شفافیت و اطمینان در مورد حقوق وثیقه موجود در اموال منقول شده و به تبع آن نیز امکان استفاده از اموال منقول برای توثیق و جذب اعتبار نیز افزایش می‌یابد. در نتیجه تولید کشور نیز با جذب اعتبار، فرایند تبدیل دارایی به سرمایه و سرمایه به ارزش را با موفقیت پشت سر گذاشته و در نهایت با افزایش تولید، نرخ تولید ناخالص ملی نیز افزایش می‌یابد.

نتیجه‌گیری

زمانی که اطلاعات یکی از طرفین قرارداد بیشتر از دیگری باشد این امر تحت عنوان «پدیده اطلاعات نامتقارن» شناخته می‌شود و منجر به ایجاد دو پدیده دیگر به نام کژگزینی و کژمنشی می‌شود. در بازار وام بانکی نیز این پدیده وجود دارد و آثار آن به صورت مؤثرتر دیده می‌شود و عدم مدیریت آن‌ها منجر به ایجاد انبوهی از معوقات بانکی می‌شود. وثیقه پدیده کژگزینی و کژمنشی در بازار بانکی را به نحو مطلوبی جلوگیری می‌کند. هرچند استفاده از ابزارهای دیگر نیز از جمله غربال کردن، نظارت، سهمیه بندی اعتبار و... نیز در این زمینه ممکن است، اما همچنان وثیقه نقش مهمی را در این زمینه ایفا می‌کند، به ویژه در کشور ایران که با توجه به ضعف سایر ابزارها، وثیقه مهم ترین عامل محسوب می‌شود. به عبارت دیگر نقش وثیقه در مقابله با پدیده اطلاعات نامتقارن منافاتی با سایر اقدامات در این زمینه ندارد و در وضعیت فعلی نظام حقوقی و اقتصادی کشور وثیقه مهم ترین نقش را ایفا می‌کند. وثیقه با رتبه بندی متقاضیان وام از حیث تمایل به دادن وثیقه در مرحله اخذ وام و نیز ایجاد خطر از دست دادن مال موضوع وثیقه در فرض عدم بازپرداخت وام، به ترتیب دو پدیده کژگزینی و

۱. Safavian, Mehnaz, Heywood Fleisig, and Jevgenijs Steinbuks, *ibid*.

۲. *Ibid*, p4.

کژ منشی را مدیریت می کند. آنچه امروز مشاهده می شود تقاضا برای توثیق اموال غیر منقول است و از اموال منقول علی رغم پتانسیل بالای مالی و سهم بالای آن‌ها در حجم اموال و دارایی بنگاه‌های تجاری، برای توثیق استفاده نمی شود. دلیل این موضوع را می توان عدم کارکرد وثیقه این اموال در جلوگیری از کژگزینی و کژ منشی به دلیل عدم وجود شفافیت و اطمینان نسبت به حقوق وثیقه موجود در این اموال عنوان نمود. افزایش شفافیت اطلاعات مورد وثیقه، ارزش وثیقه را در جلوگیری از کژ منشی و کژگزینی در بازار وام بانکی افزایش و به تبع آن استفاده از اموال منقول برای توثیق نیز بیشتر می شود. در نظام‌های پیشرفته معاملات با وثیقه برای شفافیت و اطمینان در مورد حقوق وثیقه در اموال منقول، نظامی برای ثبت و اعلام حقوق وثیقه در اموال منقول ایجاد شده است. این نظام با دو کارکرد اعلام حق وثیقه و تعیین حق تقدم دارندگان حق وثیقه در اموال منقول به دستیابی به هدف شفافیت اطلاعات کمک می کند و با مدیریت دو پدیده کژگزینی و کژ منشی، تمایل به پذیرش این اموال برای توثیق ایجاد و در نتیجه میزان دسترسی بنگاه‌های تجاری به وام‌های بانکی افزایش می یابد. در این زمینه تجربه برخی کشورها نیز وجود دارد. همچنین این نظام می تواند با جلوگیری از نمایش ثروت کاذب، به اعتبار سنجی مشتریان کمک کند. در نظام حقوقی کشور ایران ایجاد این نظام برای حقوق وثیقه در راستای ایجاد شفافیت و افزایش اطمینان نسبت به حقوق وثیقه موجود در اموال منقول و فراهم شدن امکان توثیق این اموال امری کاملاً ضروری است و علاوه بر این منجر به بهبود رتبه کشور در نماگر دریافت اعتبار شاخص سهولت کسب و کار بانک جهانی می شود.

منابع

فارسی

- حسن زاده، علی؛ حبیبی، پیمان، «کالبدشکافی مطالبات معوق و راه‌های پیشگیری آن در سیستم بانکی کشور»، *مجله تازه‌های اقتصاد*، شماره ۱۳۰ (سال ۱۳۸۹).
- خانی، عبدالله؛ قجاوند، زیبا، «مروری بر ادبیات اطلاعات نامتقارن و معیارهای اندازه گیری آن»، *فصلنامه حسابداری و مدیریت مالی*، شماره ۸ (۱۳۹۰).
- سامتی، مرتضی؛ رنجبر، همایون؛ همت زاده، منیره، (بررسی مقایسه‌ای تأثیر توسعه مالی بر رشد اقتصادی تحت اطلاعات نامتقارن) (مورد مطالعه کشورهای منتخب توسعه یافته و

- در حال توسعه))، فصلنامه پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی، شماره ۹ (۱۳۹۱).
- سید نورانی، سید محمدرضا؛ تاری، فتح‌اله؛ آقاجانی، کریم، ((عوامل مؤثر بر انحراف تسهیلات اعطایی در ایران))، فصلنامه پژوهش‌ها و سیاست‌های حقوقی، شماره ۸۱ (۱۳۹۶).
- شاکری، عباس، اقتصاد خرد ۲: نظریه‌ها و کاربردها، (تهران: نشر نی، ۱۳۹۳).
- شرزهی، غلامعلی؛ ماجد، وحید، «انتخاب نامساعد و امکان استقرار قراردادهای سازگار اطلاعاتی» (شواهدی از بازار بیمه تصادفات اتومبیل ایران)، مجله تحقیقات اقتصادی، شماره ۸۰ (۱۳۸۶).
- صادقی سقدل، حسین؛ خانزاده، یاور، «اطلاعات نامتقارن و جایگاه آن در اقتصاد اسلامی»، دو فصلنامه علمی-پژوهشی مطالعات اقتصاد اسلامی، شماره دوم (پیاپی ۱۶) (۱۳۹۵).
- کریمی، زهرا؛ اسدی گرجی، حسین؛ گیلک حکیم آبادی، محمدتقی؛ اسدی، نواله، «عوامل مؤثر بر ریسک اعتباری مشتریان بانک‌های تجاری (مطالعه موردی: بانک تجارت شهر نکا- استان مازندران)»، دو فصلنامه اقتصاد پولی، مالی (دانش و توسعه سابق)، شماره ۱۰ (۱۳۹۴).
- گوگرد چیان، احمد؛ محمودی نیا، داوود؛ راه نورد، فهیمه، «تأثیر عدم تقارن اطلاعات بر بحران مالی در کشورهای منتخب عضو کنفرانس اسلامی (OIC)»، فصلنامه تحقیقات توسعه اقتصادی، شماره ۱۱ (۱۳۹۲).
- محسنی زنوزی، سید جمال‌الدین؛ رضایی، ابراهیم؛ محمدپور، رضا، ((عوامل مؤثر بر تسهیلات اعطایی شبکه بانکی ایران با تأکید بر اطلاعات نامتقارن))، مجموعه مقالات بیست و چهارمین همایش سالانه سیاست‌های پولی و ارزی، (۱۳۹۲).
- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، معاونت پژوهش‌های اقتصادی، دفتر مطالعات اقتصادی، «راهکار بهبود رتبه ایران در گزارش انجام کسب و کار بانک جهانی، نماگر دریافت اعتبار»، کد موضوعی ۲۲۰، (۱۳۹۳).
- مکرمی، یدالله، «نظریه اطلاعات نامتقارن»، مجله حسابدار، شماره ۱۶ (۱۳۸۱).
- موسویان، سید عباس، ارزیابی قراردادهای و شیوه‌های اعطای تسهیلات در بانکداری بدون ربا، فصلنامه اقتصاد اسلامی، شماره ۱۹ (۱۳۸۴).
- میر جلیلی، سید حسین؛ اقتصاد اطلاعات نامتقارن، مجله اطلاعات سیاسی-اقتصادی،

شماره ۲۷۰-۲۶۹ (۱۳۸۹).

- میشکین، فردریک؛ ایکینزاستانلی، بازارها و نهادهای مالی، ترجمه حمید کردبچه، تهران: پژوهشکده پولی و بانکی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، (۱۳۹۱).
- نظر پور، محمدنقی؛ اولاد مریم، اولویت بندی عوامل مؤثر بر کثر گزینی و کثر منشی در بانکداری بدون ربا (مطالعه موردی: بانک صنعت و معدن)، فصلنامه علمی پژوهشی اقتصاد اسلامی، شماره ۶۹ (۱۳۹۷).
- _____؛ _____، کثر گزینی و کثر منشی و روش های مدیریت آن ها در بانک های تخصصی و طرح پیشنهادی مجلس شورای اسلامی، فصلنامه تخصصی دین و قانون، شماره ۱۵ (۱۳۹۵).
- وایسر، هانس، مدیریت مالی اسلامی (اصول و کارکردها)، ترجمه حسین محسنی، مهدی صادقی شاهدانی، تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق (ع)، (۱۳۹۰).

- Alejandro Alvarez de la Campa, ((Increasing Access to Credit through Reforming Secured Transactions in the MENA Region)), *Policy Research Working Paper 5613, The World Bank*, (2011).

- Alejandro Alvarez de la Campa؛ Santiago croci downes؛ Betina tirelli Hennig, ((Making security Interests Public: Registration Mechanisms in 35 Jurisdictions)), *Doing Business & the Global secured transactions and Collateral Registries Program, the World Bank & International finance corporation*, (2012).

- B.Balkenhol؛ H.Schutte, ((collateral, collateral law and collateral substitutes, social finance programme)), *working paper no.26, 2nd Edition, Geneva ILO*, (2001).

- Berger Allen N, ((Small Business Credit Availability and Relationship Lending: The Importance of Bank Organisational Structure)), *Forthcoming, Economic Journal*, (2002).

- Chris Higson, *Business Finance*, 2nd Edition, (London, OUP, 1995).

- George A. Akerlof, ((the market for «lemons»: quality uncertainty and the market mechanism)), *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 84, No. 3, (1970).

- Heywood Fleisig, ((the economics of collateral and of collateral reform, secured transactions reform and access to credit)), *Elgar financial law, Edward Elgar Publishing*, (2009).

- Inessa Love, María Soledad Martínez Pería and Sandeep Singh, ((Collateral Registries for Movable Assets: Does Their Introduction Spur Firms' Access to Bank Finance)), *Journal of Financial Services Research*,

Volume 49, Issue 1, (2016).

- International Trade Center(ITC),((increasing access to credit: reforming secured transaction laws)), Geneva, (2010).

- Jan-Hendrik Rover,*secured lending in eastern Europe (comparative law of secured transactions and the EBRD model law)*,(Oxford, Oxford university press, 2007).

- Joseph E. Stiglitz؛ Andrew Weiss,((credit rationing in markets with imperfect information)), *the American Economic Review*, Volume VI, Issue 3, (1981).

- Katz, Michael L.Rosen, Harvey S. *Microeconomics*, 3rd Edition,(New York City,McGraw-Hill Education, 2005).

- Safavian, Mehnaz, Heywood Fleisig, and Jevgenijs Steinbuks,((Unlocking Dead Capital,World Bank Viewpoint)), Note Number 307, (2006).

- Varian, Hal R, *Intermediate microeconomics: a modern approach*. 3rd Edition,(New York: W. W. Norton,2010).

- <http://www.doingbusiness.org/rankings>.